

собственностью, а также совершенствование законодательства, регулирующее инновационную деятельность субъектов хозяйствования.

Список использованных источников:

1. Масимли А. Мировой финансовый кризис и Азербайджан // Кавказ и глобализация. -2009. - Т.3., Вып. 1. - С. 76-92/
2. Нуриев А.Х. Основы регионального управления. Баку: «Элм», 2007/ - 368 с.
3. Лютый И.А. Кулиев Р.А. Инвестиционная деятельность. - Баку, 2009. – 135 с.
4. Теория инновационной экономики: Учебник/ Под ред. О.С.Белокрыловой. - Ростов н/Д: Феникс, 2009. - 376 с.
5. Гаджиев Ш.Г. Азербайджан на пути к мировому сообществу: стратегия внешне экономического развития.- К.: «Экспрессоб'ява», 2000. - 264 с.

Ключові слова: інновація, стратегія, стратегічне управління, система, інвестиційна політика, регіон.

Ключевые слова: инновация, стратегия, стратегическое управление, система, инвестиционная политика, регион.

Keywords: innovation, strategy, strategic management, system, investment policies, the region.

УДК 336.648:332.

Павлова А.М., аспірант
Національний інститут стратегічних
досліджень, м. Київ

ІСТОРИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ВИНИКНЕННЯ ЛІЗИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ ТА ЇХ СУТНІСТЬ

Павлова А. М. Историчне обгрунтування виникнення лізингових операцій та їх сутність. У статті проаналізовано історичне виникнення розуміння сутності лізингових операцій в різних країнах на різних історичних етапах. Констатується наявність певного пункту відліку функціонування лізингу, як окремого поняття. Дослідження доводять, що лізинг є окремим фінансовим механізмом, відмінним від оренди і їх відмінності потребують відповідного відображення в законодавстві.

Павлова А. Н. Историческое обоснование возникновения лизинговых операций и их сущность. В статье проанализировано историческое возникновение понимания сути лизинговых операций в разных странах на разных исторических этапах. Констатируется наличие определенного пункта отсчета функционирования лизинга, как отдельного понятия. Исследование доказывает, что лизинг является отдельным финансовым механизмом, который отличается от аренды и их отличия требуют соответственного отражения в законодательстве.

Pavlova A. Historical justification for leasing transactions and their nature. The article analyzed the historical occurrence of understanding the nature of leasing operations in different countries at different historical stages. Notes the existence of a certain point of reference the operation of leasing as a separate concept. The study proves that the lease is a separate financial mechanism, other than rent, and their differences in the need of appropriate legislation.

Постановка проблеми. Потенційний попит на лізингові послуги в Україні оцінюється фахівцями Світового банку від 12 до 50 млрд. доларів США (за результатами досліджень рейтингового агентства “Credit-rating”) [1]. Ці розрахункові цифри враховують теперішній знос основних засобів і потребу їх заміни в галузях економіки. Оскільки величина попиту є значною, то цей механізм є потрібним для національної економіки. Що ж являє собою лізинг? Для більш глибокого розуміння поняття лізингу, варто звернутися до історії його виникнення. На думку дослідників, всі економіко-правові відносини, пов’язані із лізингом, належать до нового або новітнього періоду історії господарських взаємозв’язків, оскільки поява самого терміну «лізинг» (lease), датується 1877 роком, але як свідчать документи, лізинг є відомим людині із давніх часів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку лізингових операцій досліджували Н.М. Внукова, Н.П. Гончарова, О.Ф. Гриценко, О.В. Гривківська, Г.А. Іваннікова, О.Г. Луб’яницький, В.І. Міщенко, Л.І. Нейкова, О.В. Ольховиков, Ю.В. Сосюрко, О.В. Старцев, Н.Г. Слав’янська, В.П. Трач, Д.М. Черваньов та інші дослідники. Присвятили свої роботи специфіці історичних передумов зародження та розмежування прав власності такі дослідники як В. Алексеев, І. Бакай, В. Костицький, Д.В. Боброва, В.І. Борисова, М.М. Великанова, Г.М. Григорян, В.Н. Додонов, О.В. Дзера, Л.О. Долененко, Ю.О. Заїка, В.М. Селіванов, М.О. Камишанська, Клапгам Рональд, Л.Ю. Мельник, І. Лазня. У дослідження лізингового механізму інвестування вагомий внесок зробили такі автори, як П.Андерсон, П.Біагі, Р.Вансіл, Н.Васільєв, В.Газман, Дж.Галлардо, Г.Галпер, Г.Гендерсон, І.Герчикова, М.Гордон, В.Горемікін, Е.Кабатова, Д.Лоуренс, Д.Майєс, Дж.Мартін, Р.Олсен, А.Офер, Л.Прилуцький, Е.Тодер, А.Форд, Л.Шал та інші.

Мета статті - зробити аналіз непростих проблем на шляху розвитку лізингових операцій, оскільки складність лізингу, як об’єкта дослідження та неоднозначність методологічних підходів, застосованих до нього, потребують подальшої інтенсифікації дослідницької роботи в цьому напрямку, а також визначити сутність лізингових операцій, адже так склалось, що в роботах, присвячених лізингу, немає чіткого розмежування між лізингом та орендою, або і взагалі, ці поняття є тотожними.

Викладення основного матеріалу. Розкриття сутності лізингової угоди виникло вже у часи Арістотеля (384/383 – 322 рр. до н.е.). Саме йому належить назва одного із трактатів у «Риторичі»: «Багатство складається в користуванні, а не в праві власності». Інакше кажучи, необов’язково для одержання доходу мати у власності яке-будь майно, досить лише мати право користуватися ним, і в результаті цього одержувати дохід. Про даний вид угод було відомо ще в древній державі Шумер (приблизно 2000 р. до н.е.) [2].

Якщо звернутися до інших стародавніх цивілізацій, наприклад, греків, римлян та єгиптян, то вони вважали оренду доступним та вигідним, а можливо й єдиним засобом придбання устаткування, землі та домашньої худоби.

Досить цікавою є практика древніх фінікійців, що були справними моряками і торговцями. Вони практикували оренду суден, яка за своєю економіко-правовою природою дуже схожою на типову форму сучасного лізингу устаткування. Велика кількість короткострокових договорів оренди забезпечувала одержання судна й екіпажа. За сучасних умов дані угоди відповідають операціям, так званого, “мокрого” лізингу. Довгострокові чартерні угоди підписувалися на термін, що покривав увесь розрахунковий період економічного життя суден. Чартерні угоди передбачали прийняття орендарем на себе більшу частину зобов’язань, що впливають із монопольного використання орендованих засобів. З історії відомо, що у різні часи орендувалися не тільки різноманітні типи сільськогосподарської техніки і промислове устаткування, але навіть військова техніка. Першу практично проведену лізингову угоду варто віднести до 1066 року. Адже саме тоді Вільгельм Завойовник орендував у нормандських судовласників кораблі для вторгнення на Британські острови [2].

У XI сторіччі у Венеції практикувалася угода, котра була близькою за змістом до сучасної угоди із здійснення лізингових операцій. Вона полягала в наступному: венеційці

здавали в оренду торговцям і власникам торгових суден дорогої на ті часи якорі, які по закінченні плавання поверталися власникам, які потім знову здавали їх в оренду [3].

У Середні Віки орендна діяльність була дещо обмежена. В оренду здавалися, як правило, сільськогосподарські знаряддя і коні. Проте час від часу відбувалися події, що породжували унікальні форми і предмети оренди [3].

У цей же час операції, аналогічні сучасному лізингу, застосовувалися в Англії. У Великобританії одним із перших нормативних актів, що регулюють відношення, схожі з лізинговими, був Закон Уельсу 1284 р. Довгострокова оренда власності у багатьох випадках була єдиним доступним засобом через жорстку систему земельного законодавства придбання прав на використання землі. Тому предметом оренди часто було фермерське устаткування і коні. Отже, оригінальна ідея поділу володіння і власності, а також можливості користуватися без володіння була відомою праву із найдавніших часів.

На початку ХХ сторіччя у Великобританії в зв'язку із розвитком промисловості, збільшенням виробництва різноманітних видів устаткування зросла кількість товарів, що здаються в лізинг та оренду. Подальший розвиток лізингу й оренди – продажу призвело до необхідності розмежування договорів лізингу й оренди – продажу.

Лізингові операції були відомі й у США. Перший зареєстрований орендний договір персональної власності з'явився у США на початку ХІІІ сторіччя, коли члени гільдії одержали за ним в оренду коней, фургони і коляски. Стрімкий розвиток економічних відносин обумовив зацікавленість виробників техніки й устаткування в одержанні необхідного фінансування під час виготовлення своєї продукції. Ця обставина, у свою чергу, викликала в США на початку ХХ сторіччя хвилю нового виду кредитування – кредиту, виплачуваного в розстрочку. Виробники і продавці вважали, що вони зможуть продати більше, якщо поряд із необхідним устаткуванням запропонують більш привабливий для клієнта план – графік виплат. Звідси бере початок практика лізингового фінансування, забезпечуваного продавцями – даний вид лізингових операцій залишається дотепер найважливішим інструментом постачань по схемі лізингу.

Під час Другої світової війни почав швидко нарощувати масштаби лізинговий бізнес, пов'язаний із транспортними засобами. У 30-ті роки Генрі Форд ефективно використовував оренду для розширення збуту своїх автомобілів. Проте «батьком» автомобільного лізингового бізнесу вважається Золлі Фрэнк – торговий агент із Чикаго, який на початку 40-х років першим запропонував довгострокову оренду автомобілів [3].

Комерційні банки США почали брати участь у лізингових операціях на початку 60-х років. Розвиткові лізингового бізнесу сприяло прийняте в 1971 р. рішення Ради керуючої Федеральної резервної системи, що дозволило банкам створювати дочірні фірми для здачі в оренду устаткування, а потім і нерухомості. Специфіка американського лізингового бізнесу полягає ще й у тому, що вид орендованого майна часто визначає форму лізингу. Транспортні засоби та промислове обладнання виступають, як правило, предметами фінансового лізингу; сільськогосподарське обладнання орендується на засадах хайрингу; будівельна техніка, прилади для наукових і методичних цілей знаходяться у сфері оперативного лізингу і навіть рентингу.

У країнах континентальної Європи лізингові компанії почали створюватися у першій половині 60-х рр. ХХ ст. На відміну від США і Великобританії, тут правове середовище для розвитку лізингу виявилось менш сприятливим в силу особливостей західноєвропейської системи права. Ці особливості було докладно проаналізовано М. Джованьолі у фундаментальному дослідженні «Лізинг в Європі – розвиток і юридична природа». На його думку, уся складність перенесення лізингу на європейський ґрунт полягала в тому, що основна ідея поділу права власності та права володіння була в принципі далекою від романо-германської правової системи. Професор Джованьолі посилається на приклад іншого типового інституту: англо-американського права – довірчу власність, що не одержала широкого визнання в Європі.

Перше відоме вживання терміну "лізинг" (про це пише австрійський дослідник В. Хойер у своїй книзі "Як робити бізнес в Європі") відноситься до 1877 року, коли телефонна компанія "Белл" прийняла рішення не продавати свої телефонні апарати, а здавати їх в лізинг, тобто встановлювати устаткування в будинку чи офісі клієнта тільки на основі орендної плати. Ця операція справила сильний вплив не тільки на розвиток зв'язку. Багато компаній високо оцінили лізинг устаткування, що дозволяла їм на відміну від простого продажу захистити своє монополне право на використання "ноу-хау". Аналогічно "Белл", компанія Hughes, яка виготовляла інструменти, зберігала контроль над цінами, надаючи свій спеціалізований одинадцятигранний бур тільки на умовах оренди. Компанія "U.S. Shoe Machinery", яка виробляла устаткування для виготовлення взуття, використовувала угоди, що пов'язували клієнтів виключно з її власною продукцією. Тільки прийняття федерального антимонопольного законодавства США поклало кінець цій практиці і змусило виробників виставити устаткування на вільний продаж. Отже, тут простежується основна, на мою думку, відмінна особливість лізингу – його гнучкість, як фінансового інструменту. В той час, як оренда є типовим фінансовим механізмом, лізинг із усіма його підвидами та формами дозволяє максимально пристосуватись до потреб як лізингодавця, так і лізингоотримувача. Набуваючи різних форм у процесі свого історичного розвитку, лізинг одночасно захищає права на інтелектуальну власність та дозволяє скористатись перевагами від використання найновішої техніки. Першим акціонерним товариством, для якого лізингові операції стали основним видом діяльності була створена в 1952 році в Сан-Франциско відома американська компанія "United States Leasing Corporation". Заснував компанію Генрі Шонфельд. Спершу він створив компанію для однієї конкретної лізингової угоди, але потім зрозумів, що лізинговий бізнес може стати дуже перспективним, і в результаті з'явилася на світ "U.S. Leasing Corporation". Лізингові операції досить швидко перетнули межі США і, отже, з'явилося таке важливе для розвитку лізингового бізнесу поняття як "міжнародний лізинг". Через декілька років компанія почала відкривати свої філіали в інших країнах (передусім в Канаді в 1959 році). В подальшому вона стала зватися "United States Leasing International". В 1982 році відбулася подія, знаменна для лізингу авіаційної техніки. В цей рік корпорація Мак-Доннела Дугласа змогла за рахунок нової фінансової політики за допомогою лізингу завоювати ринок для літака DC-9-80 в конкуренції з Боїнгом-727. Запропонована Дугласом концепція була названа "fly before buy" ("політати, перед тим як купувати").

Слід зазначити, що в Росії поняття "лізинг" з'явилося під час Другої світової війни, коли в 1941–1945 рр. здійснювалося постачання американської техніки. Проте, порівняно із вищезгаданими країнами лізинг в Росії не набув великого поширення. В Радянському Союзі лізинг застосовувався до початку 90-х років в порівняно невеликих масштабах і лише в міжнародній торгівлі. Проте і раніше напрокат здавалися легкові автомобілі, а прокат за своєю сутністю близький до оперативного лізингу. В 70-80-ті роки лізинг розглядався радянськими зовнішньоторговими організаціями передусім як одна з форм придбання та реалізації такого устаткування, як великогабаритні універсальні та інші верстати високої вартості, конвеєрні лінії, дорожно-будівельне, ковальсько-пресове, енергетичне устаткування, а також ремонтні майстерні, літаки, морські судна, автомобілі, обчислювальна техніка на базі ЕОМ тощо, з використанням специфічної форми кредиту. Лізинг звичайно фіксувався в угодах, укладених між радянськими та іноземними партнерами на певний строк. Різновидом лізингової операції, що активно застосовувалась Мінморфлотом СРСР, був "бербоут-чартер" – найм морського судна без екіпажу. Сенс цієї операції полягав у наступному: відповідно до умов контракту, який укладався П/О "Совфрахт" Мінморфлота СРСР з посередницькою фірмою, що надавала в оренду судно, яке цікавило Міністерство, на це судно (переважно з портів Західної Європи чи Японії під прапором третьої країни) направлявся радянський екіпаж, піднімався прапор Радянського Союзу і судно надходило в розпорядження радянської сторони для експлуатації. По закінченні строку оренди за взаємно укладеною угодою в

якості обов'язкової умови передбачалося придбання корабля орендарем. На умовах "бербоут-чартеру" Мінморфлот СРСР придбав значний тоннаж — вантажні, пасажирські судна, танкери, що знаходилися в експлуатації на протязі 6-12 років. Досить активно застосовувався лізинг міжнародних автомобільних перевезень зовнішньоторговим об'єднанням "Совтрансавто", яке придбавало за кордоном на умовах оренди з подальшою купівлею різні види вантажного автомобільного транспорту: тягачі, рефрижераторні та тентові напівпричепа, кузови, контейнерні шасі. На умовах оренди в СРСР використовувались іноземні контейнери. Разом з тим лізинг в міжнародних операціях застосовувався в дуже незначних масштабах. До кінця 80-х років розвиток міжнародного лізингу стримувався головним чином через те, що у радянських підприємств не було іноземної валюти для оплати іноземного устаткування. Після того як, починаючи з квітня 1989 року, підприємства отримали право самостійного виходу на зовнішній ринок, у багатьох з них з'явилося власне джерело валютних надходжень. Крім того, в окремих випадках допускалося використання іноземних верстатів та іншої техніки підприємствами, що не мали валютних ресурсів. Такі угоди передбачали оплату зобов'язань поставкою продукції, виготовленої на цьому устаткуванні (компенсаційний лізинг — buy-back).

Початок розвитку лізингових операцій на вітчизняному внутрішньому ринку можна визначити серединою 1989 року в зв'язку з переведенням підприємств на орендні форми господарювання. Помітним явищем в становленні початкових правил застосування лізингу стали Основи законодавства Союзу РСР та союзних республік про оренду від 23 листопада 1989 року № 810-1 та лист Держбанку СРСР від 16 лютого 1990 року №270 "Про план рахунків бухгалтерського обліку", в якому був поданий порядок відображення лізингу в бухгалтерському обліку. Розвиток мережі комерційних банків сприяв впровадженню лізингових операцій в банківську практику. Таким чином для розвитку рингу лізингових послуг СРСР, а пізніше країн СНД важливим було створення законодавчого забезпечення лізингових операцій, що не суперечило б законодавству західних країн, що виступають контрагентами при здійсненні міжнародних лізингових операцій, оскільки законодавчі розбіжності можуть стати на заваді розвитку міжнародного лізингу.

Протягом тривалого часу в українському законодавстві практично не було правових норм, які регулювали б лізингові відносини. Договір лізингу не входив до системи договорів ЦК УРСР 1963 р. Першим законодавчим актом, який узагалі містив термін «лізинг», був закон «Про банки і банківську діяльність» від 20.03.91 [4, С.30], в якому зазначалося, що фінансові установи можуть виконувати, зокрема, таку операцію, як придбання засобів виробництва для передання їх в оренду (лізинг). Дещо далі пішов закон «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28.12.94 (у редакції від 22.05.97) [5, С.28]. У ньому вже було дано визначення таких термінів, як «лізингова (орендна) операція», «оперативний лізинг (оренда)», «фінансовий лізинг (оренда)» та «зворотний лізинг (оренда)». 16.12.97 Верховна Рада прийняла закон «Про лізинг», який набрав чинності 10.01.98 [6, С.67], а сьогодні діє акт «Про фінансовий лізинг» від 11.12.2003 №1381 [7, С.68]. Лізингові операції являють собою певний набір організаційних, фінансових та майнових відносин, що вимагають комплексного нормативного регулювання. Воно здійснюється:

- Господарським кодексом (ст.292) [8, С.144];
- Цивільним кодексом (ст.806—809) [9, С.56];
- Податковим кодексом [10];
- Кодексом торговельного мореплавства (стст.215—221); [11, С.49];
- законом «Про фінансовий лізинг»;
- наказом Міністерства у справах науки та техніки «Про затвердження нормативних актів щодо порядку фінансування інноваційних проектів» від 3.03.98

№59,[12,С.154] яким затверджено Примірний інноваційний договір, який передбачає застосування фінансового лізингу тощо.

Таким чином актуалізується проблема: як правильно визначити поняття лізингових операцій в законодавстві для уникнення неоднозначності у трактуванні? Адже далеко не всі нормативні акти розділяють поняття лізингу та оренди. Очевидно, необхідним є створення спеціальних механізмів з цією метою.

Висновки:

1. Використовуючи історичний метод дослідження, можна виділити такі основні особливості лізингових операцій, що сформувались в процесі розвитку цього фінансового механізму:

- схожість лізингових операцій із орендними до певного моменту його розвитку;
- ідея поділу володіння і власності, що закладена в основу лізингу;
- альтернатива звичайним механізмам збуту продукції;
- різноманітність форм, що породжується різноманітністю видів майна, що здається в лізинг;
- можливість захисту прав інтелектуальної власності;
- гнучкість лізингу, як фінансового інструменту.

2. Враховуючи переваги лізингового бізнесу, які ще не повністю розкриті у вигляді лізингових послуг на національному ринку, можна сміливо стверджувати потенціал цього механізму та корисність для економіки країни.

Список використаних джерел:

1. Рейтинговое агенство «Кредит – рейтинг» [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.credit-rating.com.ua>;
2. Беліков О. Лізинг і його правове регулювання у вітчизняному законодавстві// ЮСТИНІАН. -2008.-№5 [Електроний ресурс] – Режим доступу: (<http://www.justinian.com.ua>);
3. Грищенко О. Фінансовий лізинг: історія, сучасність та перспективи розвитку// ЮСТИНІАН. -2006.-№3 [Електроний ресурс] – Режим доступу: (<http://www.justinian.com.ua>);
4. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, N 5-6;
5. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, N 4, ст. 28;
6. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, N 9-10, ст. 67;
7. Відомості Верховної Ради України, 1998 р., N 16, ст. 68;
8. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 18, N 19-20, N 21-22, ст.144;
9. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, NN 40-44, ст.56;
10. Голос України від 04.12.2010 - № 229, / № 229-230;
11. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, NN 47, 48, 49, 50, 51, 52, ст.49.
12. Офіційний вісник України від 16.04.1998 - 1998 р., № 13, стор. 154, код акту 5094/1998.

Ключові слова: лізинг, лізингові операції, оренда.

Ключевые слова: лизинг, лизинговые операции, аренда.

Keywords: lease: lease transactions, lease.